

مهدی حجوانی

”

سری در سروپراستکاری

“

برای گروه سنی «و»

کانون پرورش
فکری کودکان
و نوجوانان

سیری در سرویراستاری مهدی حجوانی

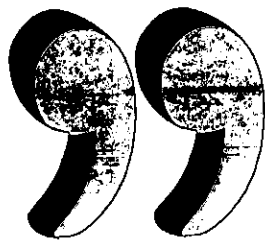
برای گروه سنی ((و))

نویسنده: مهدی حجوانی | ویراستار: علی خاکبازان | دبیر مجموعه: معصومه انصاریان
مدیر هنری و طراح مجموعه: پرورش پارسانژاد | صفحه آرا: شیده زوین | چاپ اول: ۱۳۹۲ |
تعداد: ۳۰۰۰ نسخه | میکروگرافی و چاپ: کانون چاپ | آگ کلیه حقوق محفوظ است. | تهران،
خیابان خالد اسلامبولی، پلاک ۱۱ | تلفن: ۸۸۷۲۱۲۷-۲ و ۸۸۷۱۵۵۴۵-۹ | مرکز بخش: تهران،
خیابان فاطمی، خیابان حجوانی | مرکز فروش و اشتراك | تلفن: ۸۸۹۶۶۲۹۷۳-۸۸۹۶۴۱۱۵ |
| نشانی اینترنتی: www.kanoonolid.com | www.hodhod.ir | پست الکترونیکی:
enasharat@kanoonparvareh.com | شماره چاپخانه: ۱۰۰۱۸۰۰ | شابک:
۹۷۸-۹۶۴-۳۹۱-۸۸۰-۴ | ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۱-۸۸۰-۴ | ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۱-۸۸۰-۴ |
درباره‌ی این کتاب با ذکر نام آن به صورت پست برای ما ارسال فرمایید.

۰۷۰	حجوانی، مهدی
/۴۱	سیری در سرویراستاری/ مهدی حجوانی- تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۹۲.
س ۳۴۲ ج ۷۶ ص.	
ISBN: 978-964-391-880-4	
قهرست نویسی براساس اطلاعات پیش از انتشار.	
کتابنامه: ص. ۷۴-۷۳.	
۱. ویراستاری، الف. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. ب. عنوان.	

“

- پیشگفتار | ۱۱ الف. سبب تألیف | ۱۱ ب. لزوم احتیاط در استفاده از این کتابک | ۱۲ ج. مروری بر منابع | ۱۲ د. علت کمبود منابع در ایران | ۱۴ ه. فقدان آموزش سرویراستاری در ایران | ۱۵ و سرویراستاری چیست؟ | ۱۷
- الف. معنای لغوی و اصطلاحی | ۱۷ ب. معادل فارسی | ۱۸ ج. چرا سرویراستار در غرب اختیارات بیشتری دارد؟ | ۲۰ د. مفهوم سرویراستاری به کدام نوع از ویرایش نزدیک‌تر است؟ | ۲۱ اهمیت سرویراستاری | ۲۵ الف. سرویراستار، نزدیک‌ترین عنصر به مدیر نشر | ۲۵ ب. انبوه ناشران: حاضر؛ منفعت نشر: غایب | ۲۵ ج. ناشناختگی سرویراستاری در ایران | ۲۸ تفاوت‌های سرویراستاری در حوزه‌ی بزرگ‌سال و حوزه‌ی کودک | ۲۹ گام تعیین‌کننده‌ی سرویراستار و ناشر: انتخاب یک دیگر | ۲۹
- الف. کدام ناشر به درد سرویراستار می‌خورد؟ | ۳۰ ب. کدام سرویراستار به درد ناشر می‌خورد؟ | ۳۱ مسئولیت‌های سرویراستار | ۳۲ ۱. تعیین اهداف، طراحی و برنامه‌ریزی | ۳۲ الف. هدف | ۳۳ ب. طرح | ۳۷ ج. برنامه | ۳۸ اهمیت ارزش‌یابی | ۳۹ تعادل میان جسارت و احتیاط | ۴۰ ۲. نظارت بر مراحل تولید کتاب | ۴۰ الف. سفارش اثر | ۴۱

”

- ب. پذیرش اثر | ۴۹ | ج. بررسی اثر | ۴۹ | د. مذاکره با نویسنده | ۴۲ | ه. بررسی اصلاحات انجام گرفته | ۴۵ |
- و. پاسخ نهایی | ۴۵ | ز. پیشنهاد به مدیر نشر درباره‌ی شکل و میزان قرارداد | ۵۰ | ح. ارسال برای ویرایش زبانی | ۵۲ |
- ط. ارسال برای آماده‌سازی (حروف چینی، تصحیح و ویرایش صوری) | ۵۳ | ی. ارسال برای امور گرافیکی | ۵۴ | ک. ارسال برای
- اخذ مجوز | ۵۴ | ۳. ایجاد هماهنگی میان ارکان شن‌گانه | ۵۵ | الف. هماهنگی میان بخش فرهنگی و بخش فروش | ۵۵ |
- ب. هماهنگی میان نویسنده و مرجع صدور مجوز کتاب | ۵۶ | ج. هماهنگی میان پدیدآورندگان و مدیر نشر | ۵۶ | د. هماهنگی
- میان نویسنده و ویراستار زبانی | ۵۹ | ه. هماهنگی میان نویسنده و طراح جلد یا تصویرگر | ۶۰ | و. هماهنگی میان
- بخش‌های مؤسسه و روابط عمومی و تبلیغات | ۶۱ | ۴. شناخت اشخاص و جریان‌ها | ۶۳ | الف. آشنایی با پدیدآورندگان | ۶۳ |
- ب. آشنایی با مخاطبان | ۶۳ | ج. آشنایی با جریان نشر کتاب | ۶۴ | د. آشنایی با رسانه‌های غیر کتاب | ۶۵ | ه. آگاهی از
- شرایط اجتماعی | ۶۵ | سخن پایانی | ۶۷ | پی‌نوشت | ۶۹ | منابع | ۷۳ | برای مطالعه‌ی بیشتر | ۷۴ |

“

پیشگفتار

الف. سبب تألیف

نگارنده چارچوب اولیه‌ی این کتابک را در سخنرانی ۱۱ آبان ۱۳۸۸ در تالار کتاب‌خانه‌ی ملی ایران ارائه کرد. مناسبت سخنرانی، مراسم پایانی چهارمین دوره‌ی «جشنواره‌ی کتاب برتر» بود که از سوی انجمن فرهنگی ناشران کتاب کودک در تالار کتاب‌خانه‌ی ملی

ایران برگزار شد. همان سال، نشریه‌ی صنعت نشر (خبرنامه‌ی اتحادیه‌ی ناشران و کتابفروشان تهران) متن سخنرانی را با ویرایش جدید در شماره‌ی ۴ خود منتشر کرد. اینک پس از دو سال، آن مقاله با ویرایشی اساسی و افزودن مباحثی جدید، مبنای تألیف کتابک حاضر قرار گرفته است.

مقوله‌ی سرویراستاری (که مقوله‌ای جدا از ویراستاری است) در ایران سابقه‌ی چندانی ندارد. تنها تعداد اندکی از مؤسسات نشر ایران، به ضرورت حضور سرویراستار در نشر پی برده و از این تعداد هم، تنها شمار اندکی از ناشران توانسته‌اند آن را عملی کنند.

چه چیز نگارنده را چنین انگیزه‌ای بخشیده است که تجربه‌هایش را مدون کند؟ اول آن که منابع، همان‌طور که شرح داده شد، اندک‌اند؛ و دوم این که او تجربه‌هایی دارد که جایی گفته نشده است. مؤلف به این گفته استناد می‌کند که «التجربه فوق‌العالم».

ب. لزوم احتیاط در استفاده از این کتابک

از مهم‌ترین آفات مطالعه‌ی متونی مانند کتابک حاضر، یکی این است که ناشر نوپا، عین توصیه‌های تشکیلاتی کتاب را بدون در نظر گرفتن شرایط و امکانات خاص خود در عمل پیاده کند. ناشر خوب است تمام پیشنهادها و دستورالعمل‌ها را بخواند، اما در نهایت خودش نسخه‌ی مؤسسه‌اش را با توجه به شرایط و امکاناتش بپیچد.

ج. مروری بر منابع

هنگامی که قرار شد پاره‌ای از تجربه‌هایم را در زمینه‌ی سرویراستاری مدون کنم، تصور می‌کردم منابع زیادی در این باره روانه‌ی بازار نشر شده است، اما چنین نبود. اغلب کتاب‌ها و جزوه‌هایی که از سوی مراکز و مؤسسات بی‌شماری هم‌چون فرهنگستان زبان و ادب فارسی، مرکز نشر دانشگاهی، وزارت آموزش و پرورش و مؤسسات غیردولتی منتشر شده‌اند، بر موضوع ویرایش زبانی یا صوری تمرکز کرده‌اند و نه ویرایش محتوایی که یکی از وظایف اصلی سرویراستار است. حتی آن‌چه در باب ادب‌نویسی به مفهوم غربی‌اش به دستم رسید، کافی نبود. مثلاً یکی از منابع، ترجمه‌ی کتابی است با عنوان هنر ویرایش، که متن مصاحبه‌ای است با رابرت گاتلیب (۱۹۳۱)، سرویراستار سابق دو مؤسسه‌ی بزرگ نشر امریکا، یعنی سایمون و شوستر (Simon & Schuster)، آلفرد ای. کناپف (Alfred A. Knopf) و ویراستار مجله‌ی نیویورکر (en. Wikipedia.org). (New Yorker). مصاحبه‌گر لاریسا مک فارکر (Larissa MacFarquhar) است و مترجمان، مژده دقیقی و احمد کبایی‌پور. کتاب، آن‌طور که نگارنده به‌عنوان خواننده‌ای جست‌وجوگر انتظار داشت، خواسته‌هایش را برآورده نکرد، زیرا بیان تجربه‌های گاتلیب در قالب یک مصاحبه است و پارچوبی منظم ندارد.

جایی مانند مؤسسه خانه کتاب که بانک اطلاعات کتاب ایران است، «مجموعه کتاب‌های مرجع نشر» را در چند جلد منتشر کرده است؛ از جمله آماده‌سازی کتاب که در دو جلد از

چاپ درآمده است و ارتباطی به سرویراستاری ندارد. (مدرسی، ۱۳۸۱) و (پورممتاز، ۱۳۸۲). سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی، مجموعه‌ای با عنوان مشترک «شیوه‌نامه‌ی ویرایش» را در هفت جلد به قلم محمدرضا محمدی‌فر روانه‌ی بازار کرده است که هیچ‌یک شامل موضوع مورد نظر این کتاب نیستند و فقط به حوزه‌ی ویرایش و نشر محدود می‌شوند (محمدی‌فر، ۱۳۸۱)؛

کافی است بدانیم که شمار کتاب‌های منتشر شده در باب چاپ و نشر آن قدری بوده که برای معرفی آن‌ها، کتاب‌شناسی تخصصی چاپ و نشر منتشر شود. (اداره‌ی کل چاپ و نشر، ۱۳۷۴). اما در موضوع سرویراستاری شمار کتاب‌ها اندک است. جالب این‌که گاه آثاری در شاخه‌های فرعی نشر مانند نظارت چاپ، صحافی و ویرایش در رسانه‌ها به چشم می‌خورند (ریبر هولت، ۱۳۸۴)، (عفراوی، ۱۳۸۵) و (کارشناسان خبر ایرنا و ایسنا، ۱۳۸۴)؛ اما گویی موضوعی مانند مدیریت فرهنگی نشر آن قدرها اهمیت نداشته است. البته مؤسسه جهان کتاب مجموعه‌ای با عنوان کلی «آموزش مدیریت نشر»، با ترجمه‌ی بهرام معلمی به طبع رسانده است که جلد اول آن آشنایی با مدیریت نشر نام گرفته است. در مقدمه‌ی این کتاب تصریح شده که محور اصلی مطالب این کتاب‌ها، ساخت بازار، بازاریابی، تبلیغ، توزیع و فروش کتاب است (مرکز آموزش نشر (لندن) و یونسکو، ۱۳۸۴) و نه مدیریت فرهنگی نشر یا سرویراستاری. در ایران، استادی که بیش از دیگران در موضوع سرویراستاری کار کرده و آثار متعددی به طبع رسانده، جناب عبدالحسین آذرنگ است. آن دسته از آثار ایشان که به موضوع مورد نظر ما نزدیک‌ترند در بخش منابع پایانی آمده‌اند. کتاب ایشان با عنوان گام‌های اصلی در نشر کتاب، بیش از هر کتابی با نگاه بومی و تخصصی به موضوع ویرایش (به مفهوم غربی‌اش که ما آن را سرویراستاری نامیده‌ایم) نزدیک شده و ما از آن استفاده و به آن استناد کرده‌ایم (آذرنگ، ۱۳۸۰).

نکته‌ی عجیب این است که کتاب آقای آذرنگ بخش منابع ندارد و گویا تماماً حاصل تجربه‌های ایشان است. با این همه، موضوع کتاب، نشر است و نه سرویراستاری. این اثر، به نشر در ایران نگاهی ایده‌آل‌گرا و کمال‌طلب دارد و از این رو به کار ناشران تازه‌کار و کم‌سرمایه نمی‌آید. گرچه کتاب گام‌های اصلی در نشر کتاب، به سرویراستاری اختصاص ندارد، اما به کار

سرویراستاران هم می‌آید. در میان منابع ترجمه‌ای، کتاب *ویرایش از زبان ویراستاران* به قلم گروهی از ویراستاران آمریکایی (با ویرایش جerald Gross) و ترجمه‌ی گروهی از مترجمان ایرانی (با ویرایش مژده دقیقی) تا جایی که نگارنده دیده و اطلاع دارد، کاربردی‌ترین و جامع‌ترین کتابی است که به دغدغه‌های مورد نظر ما پرداخته و نگارنده بیش از دیگر آثار از آن استفاده کرده است (گروهی از ویراستاران آمریکایی، ۱۳۸۹). گویی آن نگاه کاربردی و برخورد راحتی که در روحیه‌ی آمریکایی‌ها بیش‌تر از اروپایی‌ها دیده می‌شود، خودش را در این کتاب هم نشان داده است. برای تعریف سرویراستاری و سرویراستار هم به پایگاه‌های الکترونیک چهار فرهنگنامه‌ی مک میلان، بریتانیکا، ویکی‌پدیا و میراث آمریکایی (انسرز) مراجعه و تعاریف آنان ترجمه و نقل شده است.

د. علت کمبود منابع در ایران

کمبود منابع و نبود رشته‌ی درسی دانشگاهی به ویژه در ایران قابل درک است، زیرا نشر کتاب و مقاله در یک موضوع، ابتدا باید هم چون نیازی جدی در جامعه حس شود تا خوانندگانی به سراغ منابع موجود در آن زمینه بروند. سرویراستاری اما حضور پررنگی در جامعه‌ی ایران نداشته و ندارد و بنابراین، انتشار کتاب در این موضوع کم‌تر جدی گرفته شده است. از طرف دیگر کتاب‌خوانی در ایران رواج لازم را ندارد. و به همین دلیل هم نشر رواج بایسته‌ای ندارد. سرویراستاری هم در شرایط رواج و قوت و صنعتی‌بودن نشر معنا پیدا می‌کند. که در حال حاضر و با شرایط موجود، لزوم نوشتن یا ترجمه‌کردن کتاب‌هایی در موضوع سرویراستاری تقریباً منتفی است. همین وضعیت در سال‌های دور متوجه ویرایش زبانی بود؛ یعنی در دهه‌های پیشین، چون ناشران ایران درک درستی از لزوم ویرایش زبانی نداشتند، کتاب‌های مربوط به ویرایش نیز اندک بودند؛ اما در یکی دو دهه‌ی اخیر، به علت توجه جامعه به ویرایش زبانی، آثار متعددی در خصوص ویرایش و رسم‌الخط منتشر شده است که به‌عنوان نمونه می‌توان از کتاب راهنمای آماده ساختن کتاب، نوشته‌ی دکتر مرشمس‌الدین ادیب سلطانی نام برد. این کتاب فقط درباره‌ی کالبدشناسی کتاب است و با حروف ریز و در قطع وزیری (که نسبتاً بزرگ است) ۱۰۵۰ صفحه حجم دارد (ادیب سلطانی، ۱۳۷۴). گرچه هنوز به وفاقی ملی در شیوه‌ی نگارش و رسم‌الخط نرسیده‌ایم و نوعی نظام ملوک‌الطوایفی بر این

عرصه حاکم است، اما دستاورد منابع متعددی که در زمینه‌ی ویرایش زبانی منتشر شده است، این بوده که نویسندگان پذیرفته‌اند کتابشان ویرایش شود و ناشران نیز پذیرفته‌اند که برای ویرایش زبانی و فنی هزینه کنند. گویی همه دریافته‌اند که هر شیوه‌ای که الگو قرار گیرد، حتی اگر سازی جدا از دیگر شیوه‌ها بنوازد، دست کم این حسن را دارد که به ایجاد نوعی هماهنگی و یک‌دستی باری می‌رساند. اینک بعد از جافتادن ویرایش زبانی و صوری در ایران (جا افتادن به این دلیل که ناشران عموماً برایش هزینه می‌کنند)، موضوع سرویراستاری هم در نشر ایران رفته رفته اهمیت پیدا می‌کند.

ه. فقدان آموزش سرویراستاری در ایران

و اما در باب آموزش مدیریت فرهنگی یا سرویراستاری، برای اطمینان بیش‌تر، از چهار مرکز مهم تهران که در کار آموزش چاپ و نشر و انتشار آثاری در این زمینه هستند، پرس‌وجو کردم تا ببینم در زمینه‌ی مدیریت فرهنگی نشر یا سرویراستاری، کتاب و جزوه‌ای منتشر کرده‌اند یا نه. دوست و همکار عزیزم قاسم کریمی که مدتی از مسئولان آموزش در اتحادیه ناشران و کتاب‌فروشان تهران بوده است، پاسخ داد که در اتحادیه دوره‌های کوتاه‌مدت (و نه بلند مدت) نشر کتاب، آن هم در موضوعاتی محدود مانند ویرایش تدریس می‌شود و نه سرویراستاری. دوست ارجمند دیگرم محسن یگانه از مدرسان دانشگاه جامع علمی کاربردی (وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) گفت که در دانشگاه‌های کشور رشته‌ی مصوب نشر نداریم و آن‌چه در دانشگاه جامع علمی کاربردی تدریس می‌شود، رشته‌ی چاپ است و نه نشر.

به طور کلی، در نگارش این کتابک، تلاش این بوده که تجربه‌ها طوری انتخاب، مدون و مرتب شوند که کار از پراکنده‌گویی، حرف‌های احساسی، سلیقه‌ای و شعاری به دور باشد. امیدوارم یکی از منابع محدود که در مواردی کاملاً تجربی و در جاهایی کاملاً بومی است، همین کتابکی باشد که پیش رو دارید.

در این‌جا لازم می‌دانم از کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، به ویژه‌ی بانوی ارجمند، سرکار خانم معصومه انصاریان که به انتشار سلسله کتاب‌هایی در موضوع نشر اهتمام ورزیده‌اند و این کتابک را هم در دل همان طرح تعریف کرده‌اند، سپاسگزار باشم. هم‌چنین

از علی حجوانی که به عنوان کارشناس رسانه، کل متن را خواند و پیشنهادهایی کاربردی داد، سپاسگزارم.

با این امید که پژوهش‌هایی دیگر در مبحث سرویراستاری صورت گیرد، همه‌ی دوستان و علاقه‌مندان را می‌خوانم تا با مشارکت در این بحث، کاستی‌ها را یادآور شوند و مطالعات این حوزه را استمرار بخشند.